

V kali zatrti slovenski časopis: primer cenzure *Slavinje*

ANDREJKA ŽEJN

ZGODBA SLAVINJE JE EDEN OD poznanih primerov prve polovice 19. stoletja, tj. obdobja predmarčne cenzure, pri katerem je dunajska dvorna cenzura, konkretno dvorni policijsko-cenzurni urad na Dunaju in v njegovem imenu Josef von Sedlnitzky, preprečila izhajanje (priloge) časopisa v slovenskem jeziku.¹ S tem je še za pet let, do izida prvega zvezka *Krajnske čbelice*, onemogočila ponovno vzpostavitev javnega časopisnega prostora za objavlanje posvetne literature in neliterarnih, zlasti s slovenstvom povezanih besedil v slovenskem jeziku.

Na podlagi arhivske dokumentacije se je z (ne)usodo *Slavinje* prvi poglobljeno ukvarjal Ivan Prijatelj (1907) na začetku 20. stoletja, njegove ugotovitve je po

¹ Iz korespondence med Antonom Martinom Slomškom in Franom Metelkom iz leta 1824 je mogoče razbrati, da je Urban Jarnik že pred prizadevanji za *Slavinjo* Jakobu Zupanu izrazil »željo« za ustanovitev slovenskega časopisa, vendar do realizacije ni prišlo (Marn 1873: 16). Druga dva načrtovana časopisa v predmarčnem času, za katera je bila tudi uradno predložena vloga za izdajanje, sta bila *Ilirske novice* s tedensko literarno prilogo *Ilirski Merkur* ter *Apostel krajnski* s posvetno literarno prilogo *Iskre*. Prošnjo za izdajanje slednjega je leta 1846 pri ljubljanskem guberniju vložil pesnik in duhovnik Kajetan Hueber. Prošnja je bila posredovana knezoškofijskemu ordinatu, ne pa tudi na Dunaj, nanjo je negativen odgovor podal škof Alojzij Wolf (Mal 1925/1926: 249–250). Omeniti velja še sago, ki je v končni fazi sicer pripeljala do dovoljenja za izdajanje *Kmetijskih in rokodelskih novic* leta 1843, trajala pa je vse od 1838, ko je Leopold Kordeš zaprosil za dovoljenje za časopis *Slovenske novice* s tedensko literarno prilogo *Zora* (gl. poglavje Andreja Pastarja v tej knjigi). Več kot triletni molk Sedlnitzkega od prve Kordešove vloge je bil dovolj zgovoren, da so različni akterji »samocenzurno« bistveno preoblikovali vsebinske poudarke časopisa (o *Ilirskih novicah* in *Slovenskih novicah* gl. poglavje Marijana Dovića v tej knjigi in tam navedeno literaturo).

večini povzel in nekoliko dopolnil Josip Mal (1925/1926),² medtem ko je Anton Slodnjak (1949) razpravljal tudi o širšem ozadju snovanja *Slavinje* in morebitnih sodelavcih. Poleg nekaj drobnih omemb *Slavinje*, zlasti v biografijah, je v zadnjem desetletju o tej temi obširneje razpravljal Mrak (2013), usoda *Slavinje* pa je bila tudi že nedavno uvrščena v širši kontekst cenzurne prakse v Habsburški monarhiji (Dović 2020). V tem prispevku bodo rekonstruirane tri etape *Slavinje*: formiranje ideje, uradni cenzurni postopki ter sledi v letih po njenem zatrtju.

Slavinja pred *Slavinjo* ali formiranje ideje *Slavinje*

V nasprotju s potekom uradnega dogajanja, ki ga je mogoče izluščiti iz skoraj v celoti ohranjenega arhivskega gradiva, ostajajo dogajanja, kot so potek dogovorov med akterji, njihove dejanske vloge, predvideni sodelavci ali dejanski vsebinski načrti, v veliki meri na ravni sklepanja, ki ga je mogoče izpeljati iz ohranjene osebne korespondence ter zapuščin in ostalin v arhivih. Izvor same ideje o slovenskem časopisu je najverjetneje prvi opisal Ivan Lavrenčič, »prijatelj in življenjepisec« Jurija Grabrijana (gl. Slodnjak 1949: 6). Lavrenčič leta 1893 piše, da je Grabrijan v ljubljanskem semenišču z nekaterimi »součenci« ustanovil društvo, v katerem so vadili v slovenskem govorništvu in na skrivaj pisali v slovenščini list ter ga širili med podobno mislečimi sošolci. »Carbonarii«, kot naj bi imenovali člane tega društva, naj bi na Dunaj poslali prošnjo za izdajanje časopisa, kar Lavrenčič poetično opiše z besedami:

Napisali so prošnjo in odposlali na Dunaj, da bi smeli izdajati slovenski časnik za vsakojake spise, v katerih bi vzbujali med ljudstvom ljubezen do slovenščine in narod učili v materinskem jeziku. Dunaj pak odgovori, da časnika treba ni! Žalostni so se novomašniki razšli po svojem poklicu, misleč, da naj spi, kar se buditi ne sme. (Lavrenčič 1893: 437)

V skladu s citiranim tudi Kidrič (1938: LXIX–LXX) in za njim Slodnjak (1949: 6) neformalne začetke *Slavinje* postavljata v šolsko leto 1823/1824 v skrivno slovensko slovstveno društvo »karbonarjev« v ljubljanskem semenišču. Člani so se pri skrivnih sestankih »navduševali v govorniških vajah za slovenstvo in slovanstvo, zavračali nemško kulturo [...] ter gojili materni jezik v pesniških poskusih posvetne vsebine z domoljubno, protinemško tendenco« (Slodnjak

² Mal je prvi navajal program *Slavinje*, o katerem Prijatelj (1907: 4) piše, da ga ni »mogel najti v aktih«.

1949: 6), pesmi pa so med člani širili v rokopisnem listu (Kidrič 1938: LXIX). Pesniški poskusi »karbonarjev«, kot tudi generacij bogoslovcev pred njimi in za njimi, so nastajali na pobudo in pod mentorstvom Frana Serafina Metelka, ki je bil od leta 1817 prvi učitelj slovenskega pouka v ljubljanskem bogoslovju in na liceju, leta 1820 je postal prevajalec vladnih ukazov in razglasov v slovenščino ter leta 1821 prevzel duhovna opravila na Ljubljanskem gradu (Marn 1873: 7), kjer so bili od druge polovice januarja 1822 zaprti tudi italijanski karbonarji,³ politični zaporniki, ki so se zavzemali za neodvisno in tesneje povezano, celo združeno Italijo (Vodopivec 1979: 168, 172).

Programske priprave na *Slavinjo* v Metelkovem pesniškem krogu

Začetek priprav za *Slavinjo* v Metelkovem študentskem pesniškem krogu naj bi bil nakazan že pred ustanovitvijo društva »karbonarjev«, v letu 1819/1820 je namreč nastala pesem Blaža Potočnika – bogoslovje v Ljubljani je končal leta 1822 – z naslovom »Slavinja«,⁴ v kateri naj bi bil prvič uporabljen izraz Slavinja namesto »Ilirija« (Slodnjak 1979: 11). Potočnikova slavilna pesem, v kateri je Slavinja »mati« vseh Slovencev, izraža navdušenje nad propadom francoske oblasti in vrnitvijo Slovencev pod okrilje prejšnje države, ki Slovincem podaja »prijazno« roko (Podaja prijazno / ji Dunaj roko). Iz obdobja med letoma 1822 in 1824 so ohranjene še štiri pesmi z naslovom »Slavinja« ali z besedo »Slavinja« v naslovu, kar kaže, da gre za enega od tem, motivov ali naslovov, ki jih je Metelko sugeriral svojim učencem za osnovo pesmi (Gspan 1979: 341, Jež 2017: 321). V teh kasnejših pesmih je zaznati bistveno drugačen ton kot v Potočnikovi »Slavinji«: tako »Slavinja«⁵ anonimnega avtorja iz kroga ljubljanskih bogoslovcev v letih 1822 do 1824 v stilu budnice poziva Slavinjo kot boginjo ali muzo slovenstva (Gspan 1979: 340), naj se vrne in prebudi slovenske pesnike (pevce) in naj se ne boji siromašnosti slovenščine, ter ji napoveduje, da njena slava prihaja. Eno od ohranjenih pesmi z naslovom »Slavinja«⁶

³ Slodnjak (1949: 6) izrecno poudarja ironičnost poimenovanja »karbonarji« za člane slovenskega slovstvenega društva, saj da njihovo delovanje ni bilo »politično-revolucionarno v smislu propagandistične in borbene aktivnosti«.

⁴ Prvič objavljena v Marn 1885: 86, nato pa še v Gspan 1979: 72–73.

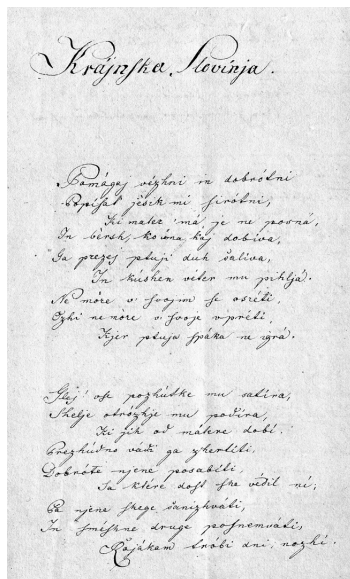
⁵ Objavljena v Gspan 1979: 82.

⁶ Objavljena v Grafenauer 1911: 89–90, ohranila se je v Kastelčevi zapuščini.

je napisal Ignac Holzapfel. V pesmi budnici, podobno kot anonimni avtor v svoji »Slavinji«, v devetih štirivrstičnicah naslavlja Slavinjo in pri tem uporablja metafore prebujenja, spletanja vencev in opogumljanja, očita ji sramovanje slovenskega jezika, poveličevanje tujega (nemščine) ter pačenje slovenščine z nemščino, temelj nove slovenske (samo)zavesti pa vidi v naravnih danostih in preteklih bojih s Turki.

Ne le po naslovu, ampak tudi po idejnosti in budniškem tonu se v ta sklop pesmi uvršča tudi Grabrijanova »Krajnska Slavinja«⁷ iz leta 1823 (gl. Slika 1), ki je med literarnimi zgodovinarji (prim. Kidrič 2013d, Slodnjak 1949: 3, Gspan 1979: 346) obveljala za programsko pesem načrtovanega slovenskega časopisa. Pesem obsega 25 kitic po devet verzov, v katerih pesniški subjekt spregovori o tuji nadvladi nad slovenščino in zaničevanju vsega slovenskega, pa tudi zatajevanju in sramu zaradi slovenstva. Še ostreje kritizira zaničevanje slovenščine in slovenstva s strani Slovencev (»Da Krajnja jih je porodila, / Nevredne s kruham ohranila, / Naj malopridne sram jih bo.«), hkrati pa izpostavi, da prihaja čas zavednih Slovencev. Poudarja skupno jezikovno zgodovino z drugimi Slovani, primerja njihovo bogato kulturno, zlasti knjižno in vojaško zgodovino in narodni ponos s slovensko, ki je zaspala in skoraj zamudila priložnost, da se dvigne in se poveže s svojo tradicijo. Ob koncu Slavinjo poziva, da ostane »stanovitna« ob tistih, ki povzdigujejo tuje, naj jih premaga, ter ji napove uspeh v boju za slovenščino.

⁷ Holzapflova izvorna pesem je ohranjena v ostalini Josipa Marna v NUK (gl. NUK Ms 1406). Janez Bleiweis, ki naj bi jo našel v Metelkovi zapuščini, jo je leta 1862 z naslovom »Krajnska Slovenija« objavil v *Novicab* (gl. Grabrijan 1862), leta 1979 je Bleiweisovo verzijo pesmi objavil še Gspan (1979: 88–94) z opombo, da je Bleiweis v naslovu namesto »Slavinja« zapisal »Slovenija« (Gspan 1979: 346).

Slika 1. Prva stran izvorne »Krajnske Slavinje« Jurija Grabrijana, ki je bila pod naslovom »Krajnska Slovenija« leta 1862 objavljena v Bleiweisovih Novicah. NUK, Ms 1406.

»Slavinja«⁸ Matevža Ravnikarja – Poženčana je ohranjena v njegovi rokopisni pesniški zbirki *Pesme iz samote*. V njegovih kasnejših rokopisnih zbirkah je z nekaj spremembami ista pesem zapisana pod naslovom »Slavinja s Sanskritam«, ob njej pa se pojavlja še pesem »Slavinja s Teutoniko«.⁹ V pesmi »Slavinja« oziroma »Slavinja s Sanskritam« poteka dialog med »sestričnoma« Slavinjo, simbolom praslovanstva, in Sanskritom kot simbolom indijskega prajezika. S tem so Slovani, med njimi Iliri (južni Slovani), postavljeni ob bok staroindijskim ljudstvom. V drugi pesmi Slavinja nagovarja Tevtonko,¹⁰ simbol antičnega germanskega

⁸ Pesem je ohranjena s tem naslovom v metelčici (s pripisanimi spremembami) v Poženčanovi rokopisni zbirki *Pesme iz samote*, datirani z letnico 1838 (gl. NUK Ms 483).

⁹ V ostalih rokopisnih zbirkah so pesmi zapisane v gajici: v Arhivu RS v rokopisni knjižnici z zapisom »Pesmi Poženčanove«. »Iz zapuščine dr. Jan. Bleiweisa.« na prvi notranji strani (gl. SI AS 986), v NUK-u v rokopisni pesniški zbirki *Pesme iz Veršanskega* v ostalini Matevža Ravnikarja (gl. NUK Ms 1361) in v rokopisni zbirki z istim naslovom v Bleiweisovi ostalini (gl. NUK Ms 1387).

¹⁰ »Vladarico« Tevtono kot simbol nemške nadvlade, zaradi katere se opušča slovensčina, omenja tudi Kopitar v svoji slovnici iz leta 1808 (prim. Marn 1873: 4).

ljudstva Tevtonov, ji očita, da uči »Slavene« in jim vsiljuje nemščino, češ da je slovenščina neznan in reven jezik, ter v zameno od Slavinje neupravičeno pričakuje hvaležnost. Opozarja, da ima tudi nemščina kot jezik pomanjkljivosti, in poudarja pomen maternega jezika. Na koncu se obrne še na »Slavence« in jim očita, da se »dajo motit« Nemcem in se ne ozirajo na svoj izvor (»Kri ni bla še voda / Kar stvarjen je svet«). Poudari, da morajo Slovenci spoštovati svoj rod, in udarno sklene tako, da Tevtonki – Nemcem pove, da je tu ozemlje Slavinje (»tev-tonka pa vedi / Da moje je tod«). Ideja obeh pesmi je podobna idejam Grabrijanove ali Holzapflove pesmi, vendar – z izjemo zadnjih verzov – ni izražena tako neposredno, saj jo ublaži dialog alegoričnih oseb.

Domnevno isti (anonimni) avtor, ki je napisal eno od pesmi z naslovom »Slavinja«, je okrog leta 1823 napisal tudi pesem »Blagimu Krajncu«¹¹ (Gspan 1979: 349) s sorodnimi idejami, kot jih izražajo »Slavinje«, le da tukaj na mesto Slavinje stopi Kranjec, ki je pozvan, da zbudi slovenščino in jo kultivira s pomočjo drugih Slovencev (»Notranjcev, Štajercev, Dolencev«).

Vse te pesmi družijo izrazita, celo revolucionarna nacionalna nota, vloga Slavinje kot pramatere Slovanov in Slovencev, nagovarjanje k prebujenju in nacionalni samozavesti, ki naj temelji na sorodnosti z drugimi slovanskimi narodi in na slovenski zgodovini, ter zavračanje pojmovanja slovenščine kot siromašnega jezika, neprimernega za pesnjenje. V zvezi s slednjim je rdeča nit pesmi tudi ostra obsodba nemške nadvlade in idej o večvrednosti nemškega jezika ter pogleda na slovenščino, ki je v nemških in celo slovenskih očeh manjvredna, revna in neznana, vendar končno prihaja njen čas.

Poleg teh pesmi so se v arhivih ohranile tudi druge pesmi, ki jih s *Slavinjo* bolj kot njihova motivika in idejnost povezuje čas nastanka, pripadnost avtorjev Metelkovemu pesniškemu krogu oz. bogoslovnim »karbonarjem« ali akterstvo v zgodbi *Slavinje*. V nekaterih pesmih je sicer zaznavna tudi nacionalna nota, a brez neposrednih proti Nemcem in nezavednim Slovencev uperjenih osti, običajno opevajo naravne znamenitosti ali posamezne slovenske kraje, zlasti simbole slovenstva. Gspan (1979: 349) v tem oziru uvršča v gradivo za *Slavinjo* pesem Matevža Ravnikarja – Požencana »Savični vili«,¹² sorodni pa sta še vsaj »Ilirja« in

¹¹ Objavljena v Gspan (1979: 83).

¹² Ohranjena v NUK Ms 432 (v metelčici), NUK Ms 483 ter Arhivu Republike Slovenije (gl. SI AS 986). Objava v Marn 1878: 2.

»Krajna« oziroma »Slavenja«¹³ istega avtorja. Za ostale pesmi je značilna popolna odsotnost izražanja nacionalne ideje, osrednje tematike so narava, minljivost, v ospredje stopi celo poučnost. Med temi Kidrič (2013b) kot gradivo za *Slavinjo* omenja »pesmici« Jožefa Burgerja »Spomlad« ter »Tirzid in Lizid« iz leta 1823,¹⁴ pesmi Ignaca Holzapfla, od katerih so bile nekatere kasneje objavljene v *Krajnski čbelici* (Kidrič 2013d), ter pesmi Janeza Ciglerja, nekoliko starejšega Metelkovega učenca in enega od uradnih vlagateljev prošnje za izdajanje *Slavinje*, ravno tako kasneje objavljene v *Krajnski čbelici* in *Novicab* (Kidrič 2013c).

Širjenje ideje *Slavinje* na Koroško

Še preden se je začela odvijati uradna zgodba *Slavinje* med Ljubljano in Dunajem, se je njena ideja začela širiti zunaj ožjega ljubljanskega kroga. Poleti 1824 je v Ljubljani »karbonar« Jožef Burger o načrtih za slovenski časopis obvestil svojega nekdanjega licejskega sošolca, Antona Martina Slomška, takrat bogoslovca v celovškem semenišču. Kasneje je Slomška o slabih izglelih za uspeh obvestil Lovro (Lorenc) Stupica, prav tako ljubljanski bogoslovec. Slomšek je novico o prizadevanjih za *Slavinjo* posredoval Urbanu Jarniku in v drugi polovici leta 1824, ko so že bili sproženi uradni postopki, je Slomšek Metelku¹⁵ za *Slavinjo* priložil Jarnikovo pesem »Ostrivica nepremagana«¹⁶ (Marn 1873: 15–24). Jarnikova »Ostrivica« je poskus velikega slovenskega epskega besedila, obsega 33 kitic po osem verzov in ubeseduje motiv iz koroške zgodovine, neuspešno obleganje gradu Visoka Ostrovica v 14. stoletju, ki ga je z vojsko napadla tirolska vojvodinja Marjeta Krivousta (Prunč 2002: 186). Iz pisma bi bilo mogoče razumeti, da je Slomšek priložil tudi dve svoji pesmi,¹⁷ a

¹³ Pesem je ohranjena v istih Poženčanovih zbirkah kot pesem »Slavinja« (oz. »Slavinja s Sanskritam«), pri čemer je v Poženčanovi rokopisni zbirki *Pesme iz samote* iz leta 1838 zapisan naslov »Mati Krajna« (gl. NUK Ms 1387), v ostalih pa »Krajna«, naslov je nato popravljen v »Slavenja« (gl. Gl. SI AS 986 in NUK Ms 483).

¹⁴ Objavljeni v Marn (1886: 21).

¹⁵ Metelko in Slomšek sta v pismih razpravljala pretežno o nastajajoči Metelkovi slovnici slovenskega jezika.

¹⁶ Objava v Slodnjak (1971: 308–311) in Prunč (2002: 80–88).

¹⁷ Slomšek piše: »Sicer mi je g. Stupica v svojem poslednjem pismu poderl skor vse upanje, da vzide nam časnik; pošljem vam vender te dve pesmi, po Vaši želji in po svoji obljudbi«, kar je mogoče razumeti tudi tako, da Slomšek Metelku obljublja, da mu bo poslal pesmi,

tega ni mogoče potrditi ali ovreči, saj se morebitni Slomškovi pesmi v Metelkovi zapuščini ob Jarnikovi pesmi nista ohranili.

Dokumentirana prizadevanja in cenzura *Slavinje*

Slovenski javnosti je zgodbo okrog *Slavinje*, kot se je v uradnih dopisih začela odvijati v začetku septembra 1824 in končala v prvih dneh leta 1825, prvič zelo na kratko predstavil Anton Koblar v *Ljubljanskem zvonu* leta 1886, in sicer po poročanju Jana Lega iz Prage. Kratko poročilo povzema bistvo dogajanja, ki bo podrobneje predstavljeno v nadaljevanju:

H koncu leta 1824. so gg. Janez Ziegler, Ksaver pl. Andrioli in Ignacij Holzapfel prosili deželno vlado v Ljubljani, da bi smeli izdajati slovenski tednik »Slavinjo«. Tega pa ni dovolilo policijsko ministerstvo (ddo. 1. januarija l. 1825.), in sicer zato ne, ker se je knezoškof A. A. Wolf, vprašan zaradi kvalifikacije teh gospodov, izrekel, da se jim iz moralnega in političnega stališča sicer ne more nič očitati, da pa vendar nimajo znanostij, katerih je za izdajanje takega tednika treba. (Anon 1886: 316)

Ignac Holzapfel je poleti 1824 končal bogoslovje in kot edini diplomirani v društvu »karbonarjev« prevzel uradno vlogo enega od treh pobudnikov za časopis v slovenščini, tako rekoč tiskane verzije »skrivnega« rokopisnega časopisa. Druga dva sta bila starejša duhovnika, Frančišek Ksaverij pl. Andrioli in Janez Cigler, ki sta bogoslovje v Ljubljani, kjer sta bila Metelkova učenca, končala kot sošolca leta 1814. Andrioli je bil v letu 1824 brez službe, Cigler pa od jeseni 1823 kurat v kaznilnici na Ljubljanskem gradu, kjer se je kot pred njim Metelko srečeval z italijanskimi karbonarji.¹⁸ Kot ugotavlja Slodnjak (1949: 11, 14) po ohranjeni dokumentaciji, je bil tisk in založništvo *Slavinje* pripravljen prevzeti Karel Kleinmayr.

Pot med Ljubljano in Dunajem

Zgodba nesojene *Slavinje* se je nato začela odvijati v uradni korespondenci med podpisanimi predlagatelji časopisa, Janezom Ciglerjem kot predsednikom, Ksa-

če bo Metelko za to izrazil željo. Sicer pa o eni ali dveh morebitnih Slomških pesmih lahko le ugibamo, iskali bi ju lahko med njegovimi zgodnjimi neobjavljenimi pesmimi (prim. Slomšek 2011). Pesmi, ki so datirane do leta 1824, je skupno deset.

¹⁸ Za Ciglerjem je službo zaporniškega kurata na Ljubljanskem gradu leta 1832 (in do 1834) prevzel Ksaverij pl. Andrioli (Kidrič 2013a).

verijem pl. Andriolijem in Ignacem Holzapflom, ter gubernijskim svetnikom in kanonikom Jurijem Mayrjem, enem od uradnikov ljubljanskega gubernija pod upravo deželnega guvernerja Jožefa Kamila Schmidburga. Gubernij je v korespondenco vključil revizorja Pavška ter bil posrednik med predlagatelji in dvornim policijsko-cenzurnim uradom na Dunaju oz. njegovim predsednikom Sedlnitzkim, ki je naknadno vključil ljubljanskega policijskega ravnatelja Jožefa Schmidhammerja ter preko gubernija še knezoškofa Alojzija Wolfa.

Eden ključnih dejavnikov usode *Slavinje* je bil ustroj in naravnost glavnega in odločujočega akterja v uradnih postopkih, tj. dvornega policijsko-cenzurnega urada, ki se je oblikoval leta 1801, ko je bila cenzura prestavljena pod policijsko pristojnost. S tem se je jasno pokazalo, da pri cenzuri ne gre več pretežno za strokovni vidik (Beidtel 1898: 222). Skladno s tako naravnostjo urada je bilo imenovanje Josefa von Sedlnitzkega na mesto podpredsednika, kmalu (1817) pa tudi predsednika, torej praktično v začetku predmarčne cenzure. Sedlnitzky naj bi brezpogojno uresničeval pričakovanja države, s tem da je konstantno stremel k vedno večjemu zaostrovanju cenzure in bolj kot kateri koli drugi visoki uradnik prispeval k razvpitosti avstrijske vlade tega obdobja tako znotraj kot tudi zunaj monarhije (Beidtel 1898: 220, 222, Marx 1959: 37). Med sodelavci Sedlnitzkega so bili tudi t. i. zaupniki, prijatelji in korespondenti, ki so bili kot del neuniformirane policije v urad vpeljeni že v zadnjih letih vladanja Jožefa II. Za večino teh sodelavcev javnosti ni bilo znano, da so »neuradni« sodelavci policije (Beidtel 1896: 400), odigrali pa so pomembno vlogo tudi v dogajanju, povezanem s *Slavinjo*.

Uradno zgodbo *Slavinje* je mogoče po arhivski dokumentaciji¹⁹ rekonstruirati v naslednjih točkah:²⁰

¹⁹ Uradna dokumentacija o poti *Slavinje* med Ljubljano in Dunajem je dostopna v Arhivu Republike Slovenije (prošnje, naslovljene na ljubljanski gubernij, zapisniki sej, pošta, prejeta z dunajskega urada, in koncepti pisem, poslanih na dvorni policijsko-cenzurni urad na Dunaj) ter v Avstrijskem nacionalnem arhivu (iz Ljubljane na Dunaj poslana pisna korespondenca ter koncepti v Ljubljano odposlanih dopisov). Dokumenti iz avstrijskega arhiva so bili sprva hranjeni v policijskem arhivu Ministrstva za notranje zadeve (Ministerium des Inneren) na Dunaju, po požaru v Sodni palači (Justizpalast) leta 1927 je ostal na voljo le še del dokumentacije (Schembor 2010: 235).

²⁰ Prvi se je na dokumentacijo skliceval Prijatelj (1907), vendar brez navedb o njenem izvoru. Glede na to, da je Prijatelj v začetku 20. stoletja v dunajskih arhivih preučeval

1. Z dokumentom, datiranim 9. septembra 1824 – vložen je bil dva dni kasneje, 11. septembra – so Janez Cigler, Ksaverij pl. Andrioli in Ignac Holzapfel na ljubljanski gubernij naslovili prošnjo za dovoljenje za izdajanje slovenskega časopisa. Ta naj bi po načrtih izhajal od začetka leta 1825, in sicer enkrat na teden, kot slovenska priloga nemškega časopisa *Laibacher Zeitung*. Pri tem so avtorji predloga izpostavili nepolitično naravo časopisa, njegovo usmerjenost v koristnost in zabavnost ter v »izoblikovanje oz. kultiviranje« kranjskega jezika.²¹

2. Ljubljanski gubernij je s sklepom na seji 16. septembra istega leta²² na priporočilo svetnika Mayrja izdajanje lista odobril in za njegovega cenzorja pridobil kanonika Jurija Pavška.²³

3. 21. oktobra 1824 je v Ljubljani potekala seja, na kateri so se prisotni seznanili s Pavškovim privoljenjem za cenzorja načrtovane *Slavinje*, vendar tudi ugotovili, da mora gubernij v skladu z dvornim dekretom iz leta 1782 pridobiti še dovoljenje dunajskega dvornega policijsko-cenzurnega urada.²⁴

4. Schmidburg je še na dan seje, 21. oktobra 1824, sestavil prošnjo s priporočilom za odobritev izdajanja časopisa, ki je bila poslana na Dunaj (gl. slike 2, 3 in 4).²⁵

dokumentacijo o predmarčni slovenski literarni cenzuri (gl. poglavje Marijana Dovića v tej knjigi), je zagotovo imel v rokah tudi dokumente zvezi s *Slavinjo*. Slodnjak (1949) je preučeval in v prepisu objavil uradne dokumente, hranjene v Arhivu Republike Slovenije.

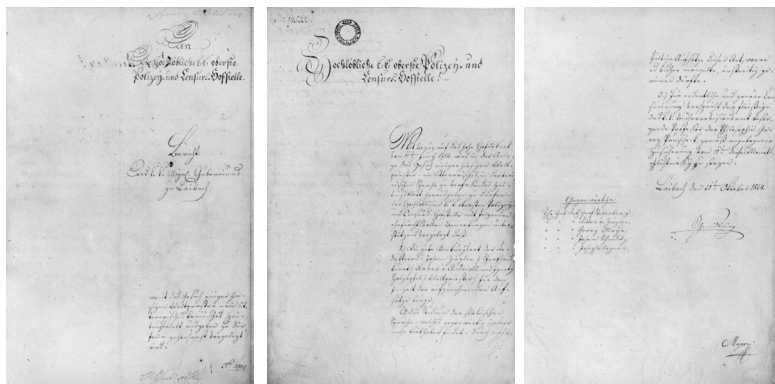
²¹ Dokument je ohranjen v Arhivu Republike Slovenije (objava v Dović 2020: 255), v prepisu je objavljen v Slodnjak (1949: 17).

²² Prim. Zapisnik I. seje gubernija o prošnji »Slavinjanov«, prepis v Slodnjak (1949: 18).

²³ Prim. pismo gubernija Juriju Pavšku v zadevi *Slavinje* in njegov odgovor, prepis v Slodnjak (1949: 18–19).

²⁴ Prim. Zapisnik II. seje gubernija o *Slavinji*, prepis v Slodnjak (1949: 19–20).

²⁵ Dokument v Avstrijskem državnem arhivu, prim. AT-OeStA/AVA Inneres PHSt 248.1824.

Slike 2, 3 in 4. Pismo Jožefa Kamila Schmidburga, v katerem na dunajski policijsko-cenzurni urad posreduje prošnjo za izdajanje *Slavinje* s priporočilom za odobritev. AT-OeStA/AVA Inneres PHSt 248. 1824.

5. V pismu 13. novembra 1824 je Sedlnitzky zaprosil Schmidburga, da pri izdajateljih časopisa pridobi in mu posreduje natančen načrt tednika in zadeve, ki se bodo v njem obravnavale. Prosil ga je tudi za poročilo ordinariata o značaju predlagateljev,²⁶ za katerega se je guverner Schmidburg obrnil na knezoškofa Wolfa. Sedlnitzky se je o predlagateljih – njihovih osebnostnih značilnostih, izobrazbi, moralnih nazorih, religioznosti in posebej politični usmerjenosti in delovanju – informiral še pri zaupniku Schmidhammerju, policijskem ravnatelju v Ljubljani.²⁷

6. Z dopisom 23. novembra je Schmidburg zaprosil gubernij, da mu prikrbi zahtevani podroben načrt *Slavinje*.²⁸ To zahtevo je Mayr 27. novembra v pismu, naslovljenem na Ksaverija pl. Andriolija, posredoval uredništvu *Slavinje*. O vsem tem je Mayr poročal na seji 2. decembra 1824.²⁹

7. V pismu, datiranim 15. decembra, je Andrioli »v imenu redakcije« poslal na gubernij zahtevani načrt.³⁰

²⁶ Dokument v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 20), koncept pisma v Avstrijskem državnem arhivu.

²⁷ Dokument v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 20–21), koncept pisma v Avstrijskem državnem arhivu.

²⁸ Dokument v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 21).

²⁹ Dokument v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 21–22).

³⁰ Načrt ohranjen v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 22–23). Prvič je načrt objavil, v prevodu v slovenščino, Josip Mal (1925/1926: 248).

8. Nekaj dni pred predložitvijo načrta je knezoškof Wolf na gubernij posredoval svoje mnenje o predlagateljih *Slavinje*, v katerem piše, da jim v moralčnem in političnem oziru ne more nič očitati, vendar dvomi o njihovi usposobljenosti, med Andriolijevimi pomanjkljivostmi navaja celo, da kot Ljubljčan govori najslabšo kranjščino. Wolf se je v pismu tudi vprašal, zakaj je sploh potreben tak časopis v slovenskem jeziku, saj bralci vse te informacije dobijo že iz časopisov v nemščini, npr. celovške *Carinthie*, ki jo vsi razumejo.

9. Sedlnitzky je v pismu z dne 9. 12. 1824 prejel Schmidhammerjevo mnenje o predlagateljih³¹ kot »moralčno in versko primernih«, politično nedejavnih, vendar brez ustrezne »znanstvene izobrazbe«. Izrazil je tudi mnenje, da je izdaja tega lista prenačljena, načrt neizdelan, pri čemer se je skliceval na to, »da Matevž Ravnikar in Jakob Zupan pri *Slavinji* nista hotela sodelovati«. Potencialnemu časopisu je celo napovedal kratek rok trajanja in dvomil o Pavškovi usposobljenosti za cenzorja.

10. 22. decembra 1824 je Schmidburg za Sedlnitzkega sestavil pismo, v katerem mu je poročal o načrtu *Slavinje* in Wolfovem mnenju; oboje je pismu tudi priložil.³²

11. V sklepnem dejanju, 1. januarja 1825, je Sedlnitzky v kratkem dopisu Schmidburga obvestil, da prošnjo za izdajanje *Slavinje* zavrača,³³ 9. januarja je bil o tem uradno obveščen ljubljanski gubernij, 20. januarja pa predlagatelji.³⁴

Vsebinski načrt *Slavinje*

V načrtu *Slavinje*, ki ga je v imenu uredništva zapisal in podpisal Andrioli, je bila najprej ponovno poudarjena nepolitična narava časopisa, glavna tendenca opredeljena kot »izobrazba uma in oplemenitenje srca«, vsebina pa naj bi bila v največji možni meri domoznanska. V nadaljevanju so domoznanske teme podrobneje razdelane v sedmih točkah: 1. Zgodovina dežele (Kranjske), zlasti

³¹ Koncepta pisma v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 23–25), odposlano pismo hranjeno v Avstrijskem državnem arhivu.

³² Koncept pisma v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 25–26), odposlano pismo hranjeno v Avstrijskem državnem arhivu.

³³ Pismo v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 26), koncept pisma hranjen v Avstrijskem državnem arhivu.

³⁴ Pismo v Arhivu Republike Slovenije, prepis v Slodnjak (1949: 26).

srednjega veka, prispevki k zgodovini cerkve in škofije, življenjepisi svetnikov, biografije kranjskih junakov in opisi bitk na Kranjskem, biografske skice o slovanskih učenjakih in njihovih delih. 2. Domoznanska geografija, topografija in statistika: opisi naravnih znamenitosti, potopisi in izvor slovanskih krajevnih imen. 3. Domoznansko naravoslovje, tudi v povezavi s kmetovanjem: botanika, mineralogija, naravni zdravilni viri, opazovanje vremena ter stoletna praksa in kmečke modrosti v zvezi z vremenom na Kranjskem. 4. Domoznansko gospodarstvo, tovarne, železarne – slednje kot glavna panoga preživljanja na Kranjskem. 5. Javna in zasebna izobrazba, opisi šol oz. šolstva, šolske slovesnosti itd. kot dokaz naraščajoče kulture na Kranjskem. 6. Slovanski jezik, navade in običaji, ljudsko pripovedništvo in pesništvo, kranjski pregovori in uganke za zabavo in ostrenje uma. V zadnji, 7. točki, je na kratko navedeno, da bo časopis prinašal tudi vesti o slovanskih delih in spisih za kranjske ljubitelje knjig, torej nekakšen »literaren vestnik«. Naslovnik časopisa naj bi bil čim širši krog bralcev iz vseh plasti družbe, avtorji prispevkov pa po večini iz krogov ljubljanskih izobražencev (prim. Mal 1925/1926: 248, Slodnjak 1949: 22–23).

Načrti in nameni, navedeni v vsebinskem orisu *Slavinje*, kot na primer vzbujanje pobožnosti ali plemenitenje ljubezni do vladarja in domovine, so v precejšnjem, skoraj diametralnem nasprotju z idejami, izraženimi v pesmih, ki so nastale v času pred poskusom pridobitve cenzurnega dovoljenja. Po vsej verjetnosti so se vlagatelji prošnje oz. člani širšega kroga ljudi, ki je sodeloval pri teh prizadevanjih, tako skušali – neuspešno – izogniti pastem dunajske cenzure, hkrati pa je mogoče ta načrt brati kot program za »kultiviranje« slovenskega jezika, ki je bil vsaj deloma izpeljan v kasnejših letih in desetletjih.

Sledi *Slavinje* v 19. stoletju

Sledi prizadevanj za *Slavinjo* v 19. stoletju je mogoče odkrivati tako glede na »uradni« načrt, predložen na Dunaj, kot tudi na pesemsko zapuščino. V 2. in 6. točki (toponimija, narodopisje in slavistične teme) načrta že Slodnjak (1949: 9, 13) prepozna Metelkov angažma. Metelko je namreč je leta 1823 uspel na deželni vladi s pobudo za zbiranje krajevnih imen na Kranjskem. Del gradiva je uporabil v svoji slovnici *Lebrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen* iz leta 1825, poleg tega si je s to zbirko pri sestavi zemljevida Kranjske (1844–1845) in še zlasti pri seznamu krajev k

zemljevidu z dodanimi nemškimi ustreznicami (1846) pomagal Henrik Freyer, kustos deželnega muzeja v Ljubljani (Šivic-Dular 2002: 11). Vključitev naravoslovnih in gospodarskih tem, zlasti botanike, mineralogije in železarstva (točka 3 in 4), bi bilo mogoče prepoznati kot odmev Metelkovega sodelovanja v krogu barona Zoisa – med drugim naravoslovca in lastnika železarn –, ki se mu je Metelko pridružil v zadnjem desetletju Zoisovega življenja. Bogata ostalina Matevža Ravnikarja – Poženčana z zapisi o zgodovini Slovanov, rokopisno pratiko ter zapisi ljudskih pesmi in pravljic (Koblar 2013, prim. Marn 1878: 40–59) priča o njegovem izrednem angažmaju pri skoraj vseh temah programa *Slavinje*. Grabrijan je od tridesetih let dalje z delovanjem v šolstvu v zgornji Vipavski dolini, kjer je prostovoljno poučeval, ustanovil enorazrednice in štiri-razrednico, gradil šolska poslopja ter bil okrajni šolski nadzornik in predsednik okrajnega šolskega sveta (prim. Lavrenčič 1893: 436–437), uresničeval 5. točko načrta. V načrtu so tudi teme, ki se jim je v kasnejših letih posvečal Janez Cigler, prvi sopodpisnik pod vlogo. Cigler je leta 1829 v *Carinthii* poročal o novejših knjigah v slovenskem jeziku ter poudaril kulturno enakovrednost Slovencev in Nemcev na tem območju (prim. Ciegler 1829), leta 1839 pa je objavil svetniški življenjepis sv. Heme. S tema objavama je uresničeval prvo in zadnjo točko *Slavinjinega* načrta. Ne nazadnje bi lahko tudi Ciglerjevo simpatizerstvo z italijanskimi karbonarji, ki jim je nudil pomoč pri pisemskih stikih z domačimi in jim posredoval knjige, ter kritičnost do ravnanja avstrijskih oblasti (Vodopivec 1979: 168, 176–177), motivirala ravno zavrnitev *Slavinje*.³⁵

Sledi ideje *Slavinje*, kakršna veje iz pesmi Metelkovih »karbonarjev«, najdemo še v pesmi iz druge polovici dvajsetih let. V letih 1826/1827 je nastala budnica Metelkovega učenca Aleša Jerine³⁶ z naslovom »Spodbod za krajnske rojake«,³⁷ ki je idejno in tudi vsebinsko blizu pesmim, ki so nastajale v generaciji bogoslovcev v letih 1823/1824. V njej pesniški subjekt nagovarja »Kranjca«, naj se zbudi iz »dolzega spanja«, mu očita poveličevanje tujega in zanemarjanje lastnega. Za zgled Slovcem postavlja druge Slované, ki se ne podreajo tujemu, ter poudarja, da je slovenski jezik primeren za pesnjenje in pripovedništvo.

³⁵ Čeprav je bil Cigler v času vložitve vloge za *Slavinjo* že kurat na Ljubljanskem gradu, je njegovo sodelovanje s karbonarji, zaradi česar naj bi se znašel v nemilosti oblasti, mogoče uvrstiti v obdobje po letu 1824, sicer bi to bilo zagotovo eden od glavnih argumentov moralne oporečnosti vlagateljev prošnje za *Slavinjo*.

³⁶ Grafenauer (1911: 97) je pesem napačno pripisal Potočniku (Gspan 1979: 375).

³⁷ Objava v Gspan (1979: 126).

Odmev *Slavinje* v *Krajnski čbelici*

Skoraj natanko pet let po cenzurni prepovedi izdajanja *Slavinje*, 8. januarja 1830, je Miha Kastelic, ki je poznal »zgodovino nameravane 'Slavinje'« (Slodnjak 1938: CLXIV), vložil prošnjo za izdajanje almanaha *Krajnska čbelica* in ji že priložil prvi zvezek *Čbelice*, po odobritvi izdajanja natisnjen konec aprila 1830. V prošnji je bila kot vsebina almanaha prvenstveno navedena »domorodna poezija«, kateri naj bi se pridružili prozni sestavki. Ob tem ni mogoče spregledati skupnih stališč *Čbelice*, ki bo po Kastelcu »nova mogočna spodbuda vsem prijateljem kranjskega pesništva (kranjske Muze), da poskušajo v plemeniti in dobri tekmi izobraževati materin jezik in blagodejno delovati s širjenjem plemenitih misli na izobrazbo srca« (Slodnjak 1984: 106), in *Slavinje*, za katero so vlagatelji prošnje za izhajanje kot glavno tendenco opredelili »izobrazbo uma in oplemenitenje srca« ter »kultiviranje jezika«. Skupni program *Slavinje* in *Krajnske čbelice* bi torej lahko opredelili kot kultiviranje slovenskega jezika, temelječe primarno na razvijanju pesniškega jezika.

Večina avtorjev, ki naj bi jih k pesnjenju spodbudilo tudi načrtovanje *Slavinje*, in sicer Ignac Holzapfel, Blaž Potočnik, Janez Cigler in Urban Jarnik,³⁸ je pesmi objavila v različnih zvezkih *Krajnske čbelice*, vendar med objavljenimi pesmimi ni programskih budnic na temo »Slavinje«, saj so bile njihove ideje za trideseta leta 19. stoletja nedvomno preveč revolucionarne in neposredne. V *Čbelici* so objavljene njihove pesmi z motivi narave, minljivosti in poučnosti.³⁹

³⁸ V *Krajnski čbelici* od zgoraj omenjenih nista sodelovala Jurij Grabrijan in Matevž Ravnikar – Poženčan.

³⁹ Za Holzapfla gl. 1. zvezek *Krajnske čbelice*, 1830 (»Spomlad«, »Na posipu hudiga grada«, »Pod slapam o povodnji«, »Vetricu na vetrnici«) in 2. zvezek, 1831 (»Življenje«); za Potočnika gl. 1. zvezek (»Nebesa«, »Vodniku pri Savici«, »Ženjice«); za Ciglerja gl. 2. zvezek (»Mravlja s kobilico«, »Šinkovic ušel«, »Pajk z muho«, »Plahta na dvoje«, »Dozdevna smrt«) ter 3. zvezek, 1832 (»Lesica s kužetam«, »Povračilo«); za Jarnika gl. 2. zvezek (»Zvezdje«) in 3. zvezek (»Damon Meliti«).

Sklep

Čeprav v programu *Slavinje*, ki ga je za dunajski cenzurni urad zapisal Holzapfel, nista niti omenjena umetna poezija in leposlovje (Slodnjak 1949: 14), je iz ohranjenega pesniškega gradiva za *Slavinjo* mogoče razbrati, da je širši krog snovalcev *Slavinje* pravzaprav želel vzpostaviti javni prostor za objavljanje poezije v slovenskem jeziku in s tem za načrtno javno kultiviranje slovenskega jezika. Svojih izrazitih in neposrednih idej, izraženih v pesmih, v uradnih postopkih niso razkrili neposredno, celo nasprotno – večkrat je bila poudarjena apolitičnost časopisa. Podobno so se tudi odločevalci o usodi *Slavinje* izognili konkretni utemeljitvi prepovedi izdajanja. Njihova stališča je sicer res mogoče zaviti v razsvetljenski duh cenzure, katere namen je bila zagotovilo strokovnosti in kakovosti, vendar Wolfovo in Schmidhammerjevo poročilo o (ne)usposobljenosti predlagateljev izražata prej neargumentirano mnenje kot utemeljeno oceno. Nedvomno je bil eden od neizraženih motivov za prepoved negativen odnos do nenemških jezikov znotraj monarhije in načelno zaviranje nacionalnih idej, pri čemer je Sedlnitzky le vrhovni lik, ki je svoje zaupnike izbral na podlagi skladnosti stališč do vloge in pomena slovenščine v odnosu do nemščine. Kot kaže tudi večletno cenzurno podajanje žogice v primeru *Kmetijskih in rokodelskih novic* (gl. poglavje Marijana Dovića v tej knjigi), je Sedlnitzky svoje zaupnike kot po obrazcu naslavljal z vprašanji o osebnostnih značilnosti, znanstveni izobrazbi, moralčnosti, religioznosti, zlasti pa političnih prepričanjih vlagateljev prošenj za izdajanje slovenskega časopisa, obenem pa se tudi odgovori različnih zaupnikov v določenih točkah ujemajo do te mere, da podobnosti ni mogoče pripisati naključju. Podobne očitke o pomanjkanje ustrezne izobrazbe, kot jih svetnik Wagner namenja Kordešu, vlagatelju prošnje za *Slovenske novice* s priloženo *Zora*, izraža tudi Wolf o dveh prosilcih za *Slavinjo* (prim. Prijatelj 1912: 74, Slodnjak 1949: 15), ponavljajo se tudi ocene o pomanjkljivem znanju jezika in sodbe o nezmožnosti kompetentnega izražanja v slovenščini, kar naj bi slovenščini prej škodilo kot koristilo (prim. Prijatelj 1912: 77, Slodnjak 1949: 15). Tako kot šef policije Sicard negativno vrednoti že objavljena Kordešova dela (Prijatelj 1912: 294), tudi Wolf podcenjujoče in kritično piše o Ciglerjevi objavi (Slodnjak 1949: 15), tipično je tudi neargumentirano prejudiciranje finančnega neuspeha kot posledice nezanimanja bralstva za časopis (prim. Prijatelj 1912: 294–295, Slodnjak 1949: 14). Ne nazadnje naključju ni mogoče pripisati ločenih mnenj ljubljanskega policijskega predsednika Sicarda in ljubljanskega knezoškofa Wolfa, da ob nemških časopisih ni potrebe po slovenskih, kar oba

utemeljujeta s tem, da tisti, ki naj bi jim časopis namenjen, bolje berejo nemško kot slovensko (prim. Prijatelj 1912: 76, 295, Slodnjak 1949: 15). Slovenski primeri iz predmarčne cenzure kažejo na nesorazmerno večje število zavrnitev kot dovoljenj za izdajanje, s čimer pritrjujejo tezam o negativni nastrojenosti Sedlnitzkega (in Metternicha) do t. i. slovanskega gibanja (prim. Marx 1949: 41).⁴⁰

Kljub zatrtju *Slavinje* o njenem absolutnem neuspehu ne moremo govoriti. Že sama možnost obstoja časopisa, v katerem bi bilo leta 1825 mogoče objavljati poezijo v slovenskem jeziku, je spodbudila številne poskuse pesništva, v njenem programu je bilo zastavljeno delovanje marsikaterega sodelavca. Dejanska ideja *Slavinje* je tudi tlakovala pot *Krajnski čbelici*, ki je nekaj let kasneje uspešno prestala cenzurne postopke in vsaj delno uresničevala dejanski program *Slavinje*.

Viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

SI AS 986, Ravnikar Matevž – Poženčan, 1838–1843

NUK – rokopisni oddelek:

Ms 432: Ravnikar, Matevž. Ilirska Pratika za leto 1837 ali MDCCCXXXVII

Ms 483: Ravnikar, Matevž. Zapuščina

Ms 1361: Ravnikar, Matevž. Ostalina. I. Dela

Ms 1387: Bleiweis, Janez. Ostalina. V. Tuja dela

Ms 1406: Marn, Josip. Ostalina. V. Tuja dela

OeStA – Österreichisches Staatsarchiv:

AT-OeStA/AVA Inneres PHSt 248.1824

Literatura

ANON, 1886: Listek. *Ljubljanski zvon* 6, št. 5, str. 310–319.

BEIDTEL, IGNAZ, 1896: *Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung: 1740–1848*.

I. zv. Innsbruck: Verlag der wagner'schen Universitäts-Buchhandlung.

⁴⁰ Julius Marx (1959: 41–43) sicer te teze zavrača s sklicevanjem na nekatere primere pozitivnih odločitev Sedlnitzkega, ki naj bi dali spodbudo češkemu nacionalnemu gibanju.

- BEIDTEL, IGNAZ, 1898: *Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740–1848*. 2. zv. Innsbruck: Verlag der wagner'schen Universität.
- CIGLER, 1829: Literarische Notiz aus Krain. *Carinthia*, št. 13, str. 55–56.
- DOVIČ, MARIJAN, 2020: Slovenski literati in cesarska cenzura: izbrani primeri iz dolgega 19. stoletja. V: Luka Vidmar (ur.): *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*. Ljubljana: Založba ZRC. Str. 243–286.
- GRABRIJAN, JURI, 1862: Krajnska Slovenija. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 24. 9. 1862, str. 332.
- GRAFENAUER, IVAN, 1911: *Iz Kastelčeve zapuščine: rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi*. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- GSPAN, ALFONZ (ur.), 1979: *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja*. 2. zv. Ljubljana: Slovenska matica.
- JEŽ, ANDRAŽ, 2017: Elementi gorenjskih govorov v rokopisih Metelkove pesniške šole. V: Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin in Urška Perenič (ur.): *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Str. 321–328.
- KIDRIČ, FRANCÈ, 1938: *Prešeren: 1800–1838*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013a: Andrioli, Frančišek Ksaverij, pl. (1792–1851). *Slovenska biografija*, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi129930/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 3. 2. 2023).
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013b: Burger, Jožef (1800–1870). *Slovenska biografija*, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi153908/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 3. 2. 2023).
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013c: Cigler, Janez (1792–1869). *Slovenska biografija*, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi158832/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 3. 2. 2023).
- KIDRIČ, FRANCÈ, 2013d: Holzapfel, Ignac (1799–1868). *Slovenska biografija*, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi236918/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 3. 2. 2023).
- KOBLAR, FRANCE, 2013: Ravnikar, Matevž (1802–1864). *Slovenska biografija*, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi491245/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop 3. 2. 2023).
- LAVRENČIČ, IVAN, 1893: Jurij Grabrijan. *Dom in svet* 6, št. 10, str. 433–438.
- MAL, JOSIP, 1925/1926: Slavinja, Apostel kranjski in Iskre. *Čas* 20, št. 5, str. 247–250.
- MARN, JOSIP, 1873: *Jezičnik ali Metelko v slovenskem slovstvu: IX., X., XI. leto*. Ljubljana: Jos. Rudolf Milic.
- MARN, JOSIP, 1878: *Jezičnik. A Matej Ravnikar Poženčan. B Matija Vertovec. C Mihael Verne: XVI. leto*. Ljubljana: Jos. Rudolf Milic.

- MARN, JOSIP, 1885: *Jezičnik: Knjiga Slovenska v XIX. veku. A: XXIII. leto*. Ljubljana: Jos. Rudolf Milic.
- MARN, JOSIP, 1886: *Jezičnik: Knjiga Slovenska v XIX. veku. B: XXIV. leto*. Ljubljana: Jos. Rudolf Milic.
- MARX, JULIUS, 1959: *Die österreichische Zensur im Vormärz*. Dunaj: Verlag für Geschichte und Politik.
- MRAK, ANDREJ, 2013: Razkriti stari »strici iz ozadja«. *MMC RTV SLO*, 27. 1. 2013. <https://www.rtvlo.si/kultura/razglednice-preteklosti/razkriti-stari-strici-iz-ozadja/301116> (dostop 22. 4. 2023).
- PRIJATELJ, IVAN, 1907: Doneski k slovenski literarni in kulturni zgodovini. V: Luka Pintar (ur.): *Zbornik*. Ljubljana: Slovenska matica. Str. 1–27.
- PRIJATELJ, IVAN, 1912: Iz življenja kranjskega literata. *Veda* 2, št. 1, str. 68–77.
- PRUNČ, ERICH, 2002: *Urban Jarnik: pesmi in prevodi*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.
- SCHSEMBOR, FRIEDRICH WILHELM, 2010: *Meinungsbeeinflussung durch Zensur und Druckförderung in der Napoleonischen Zeit. Eine Dokumentation auf Grund der Akten der Obersten Polizei- und Zensurhofstelle*. Dunaj: Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts.
- SLODNJAK, ANTON, 1949: Prispevki k poznavanju Prešerna in njegove dobe, 1: Slavinja in Prešeren. *Slavistična revija* 2, št. 1–2, str. 1–29.
- SLODNJAK, ANTON, 1971: Urban Jarnik: Pesmi. V: Vladimir Klemenčič (ur.): *Koroška in koroški Slovenci: zbornik poljudnoznanstvenih in leposlovnih spisov*. Maribor: Obzorja. Str. 302–311.
- SLODNJAK, ANTON, 1979: Od predromantike v romantiko. Od bukovniške poučnosti do predromantične lirike o naravi in človeku, redoljubnih budnic in odmevov revolucije. V: Alfonz Gspan (ur.): *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja*. 2. zv. Ljubljana: Slovenska matica. Str. 7–21.
- SLODNJAK, ANTON, 1984: *France Prešeren*. Ur. France Bernik. Ljubljana: Slovenska matica.
- SLOMŠEK, ANTON MARTIN, 2011: *Poezija: neobjavljene pesmi*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba.
- ŠIVIC-DULAR, ALENKA, 2002: Zgodovina imenoslovja v Sloveniji. *Jezikoslovni zapiski* 8, št. 2, str. 7–27.
- VODOPIVEC, PETER, 1979: O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji in zaprtih Italijanih na ljubljanskem gradu: (1820–1825). *Kronika* 27, št. 3, str. 168–179.